

Gönderim Tarihi: 05.01.2026

Kabul Tarihi: 02.06.2026

ARŞİV BELGELERİNE GÖRE MÜTAREKE DÖNEMİ HÜKÜMET-AŞİRET İLİŞKİLERİ

Government-Tribal Relations during the Armistice Period According to Archival Documents

Selçuk URAL

Prof. Dr.; Kafkas Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kars
sural25@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0001-9206-6661

Nesrin HANGÜL

Doç. Dr.; Kafkas Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kars
nesrin_soyer@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-6019-3487

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Mütareke Dönemi'nde aşiretler devlet için siyasal işleyişin ve asayişin vazgeçilmez unsuru hâline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında, özellikle 1918–1919 yılları arasında Urfa Mutasarrıflığı ve Diyarbakır Mutasarrıflığıyla yürütülen haberleşmeyle devlet bir yandan aşiretlerin hükümete bağlılıklarının korunması ve çatışmaların önlenmesi için idari ve siyasal tedbirler alırken diğer yandan İngiliz ve Fransızların bölgedeki müdahalelerini engellemeye çalışmıştır. Ayrıca tedbirler alınırken iki meselenin üzerinde önemle durulmuştur. Birincisi, yerel idarecilerin sükûnetle hareket ederek devletin yanında olması, ikincisi ise fırsatçı bir kesimin silahlı müdafaa ve aşiretler üzerinden güç devşirmek isteyenleri engellemek. Bununla birlikte aşiretler, yalnızca siyasal ve idari bağlamda değil, adli olaylar açısından da devleti meşgul etmiştir. Yerleşim alanlarında ortaya çıkan rekabetler, kan davaları, toprak ve otlak anlaşmazlıkları çoğu zaman gasp, hırsızlık ve şiddet olaylarına dönüşmüştür. Bu durum vilayet idaresi ile hükümeti doğrudan uğraştırmıştır. Devletin müdahalesi kimi zaman kısmi sonuçlar doğurmuş ancak aşiretlerin nüfuz alanları, içinde bulunan siyasal ve askeri ortam hukuk düzeninin uygulanmasında da sınırlılıklar yaratmıştır. Çalışmada aşiretlerle sadakat ve himaye ilişkilerinin sürdürülmesi ve adli vakaların kontrol altına alınması ya da takibatının ertelenmesi Mütareke Dönemi'nde siyasal istikrarı sağlama ve dış müdahaleleri engelleme çabalarıyla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu çalışmanın amacı Mütareke Dönemi'nde Osmanlı Devleti'nin aşiretlerle kurduğu ilişkilerdeki istikrar arayışını ortaya koymaktır. Çalışma, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlık Osmanlı Arşivinden elde edilen belgelerin günümüz Türkçesine çevrilerek analiz edilmesi sonucu ortaya çıkan bilgiler ışığında hazırlanmıştır. Ayrıca telif ve tetik eserlere de başvurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Mütareke Dönemi, Aşiretler, Asayiş.

Abstract

During the Armistice Period, tribes became an indispensable element of the state's political machinery and public order. In the final years of the Ottoman Empire, particularly between 1918 and 1919, through communications with the Urfa and Diyarbakır Mutasarrifates, the state took administrative and political measures to ensure the tribes' loyalty to the government and prevent conflicts, while simultaneously attempting to block British and French interventions in the region. Furthermore, two issues were given particular attention while these measures were being implemented. The first was ensuring that local administrators acted with restraint and stood by the state; the second was preventing opportunistic elements from exploiting armed defense and tribal networks to amass power. At the same time, the tribes kept the state occupied not only in political and administrative contexts but also in terms of judicial matters. Competitions arising in settlement areas, blood feuds, and disputes over land and pastures often escalated into incidents of extortion, theft, and violence. This situation directly involved the provincial administration and the government. While the state's intervention sometimes yielded partial results, the influence zones of the tribes, along with the prevailing political and military environment, created limitations in the enforcement of the legal order. This study provides information regarding efforts to maintain political stability and prevent external intervention during the Armistice Period through the preservation of loyalty and patronage relationships with tribes, as well as the containment or postponement of legal proceedings. The aim of this study is to highlight the Ottoman Empire's quest for stability in its relations with tribes during the Armistice Period. This study was prepared based on information derived from the analysis of documents obtained from the Prime Ministry Ottoman Archives of the Turkish Republic Presidency State Archives, which were translated into modern Turkish. Additionally, reference was made to scholarly works and research studies.

Keywords: Ottoman Empire, Armistice Period, Tribes, Public Order.

Extended Abstract

The political and military situation into which the Ottoman Empire fell after its defeat in the First World War created an environment of deep instability in different regions of Anatolia. The signing of the Armistice of Mudros on 30 October 1918, which led to the demobilisation of the Ottoman army and the surrender of weapons and ammunition to the Allied Powers, left the country open to external intervention and eliminated the military force that could have ensured internal security. This situation paved the way for the breakdown of public order in Anatolia and the emergence of various internal uprisings. Article 7 of the Armistice of Mudros, in particular, granted the Allied Powers the authority to occupy regions that threatened their security, making the security of the provinces a matter of vital importance for the Ottoman government. Measures taken in the eastern and south-eastern provinces were of critical importance in terms of both maintaining internal order and preventing external intervention. The study includes information on efforts to maintain loyalty and protection relationships with tribes and to control or postpone the prosecution of judicial cases in the post-armistice period, with a view to ensuring political stability and preventing external intervention. The aim of this study is to reveal the Ottoman Empire's search for stability in its relations with tribes during the period following the Armistice of Mudros. This study was conducted based on information obtained by analysing documents from the Prime Ministry Ottoman Archives of the Presidency of the Turkish Republic Archives and translating them into modern Turkish. To enrich the subject, reference was also made to copyrighted and research works.

Tribes were at the centre of Ottoman politics in the period following the Armistice of Mudros. While declaring their allegiance to the state, tribes were also a constant source of concern due to competition among themselves and the possibility of collaboration with external powers. Correspondence with the Urfa and Diyarbakır mutasarrıf (administrative districts) shows that issues such as maintaining loyalty and protection relationships with tribes, controlling or postponing judicial cases were high on the state's agenda. During this process, the Ottoman State sought to maintain political stability and prevent external intervention in its relations with the tribes.

The Ottoman Empire's tribal policy was not a phenomenon unique to the period following the Armistice of Mudros. For centuries, one of the most striking features of the Ottoman administrative system was the nature of its relations with tribes. In the Jazira region, tribes such as the Cenbur, Cerabin, Pekare and Cebur, who lived in the vast geography stretching from the Habur River valley to the area between the Tigris and Euphrates rivers, were in direct contact with the Ottoman administration and acted in concert with it. The hostilities that would arise from these tribes forming alliances with other peoples or nations were the most important indicator of the Ottoman Empire's sensitivity towards external connections in its tribal policy. The desire of the British to draw powerful communities such as the Shammar, Milli and Karakeçili tribes to their side made it even more important for the Ottoman Empire to preserve ties of loyalty. Therefore, the awarding of Ottoman honours to tribal leaders demonstrates that the state pursued a policy of encouraging loyalty and strengthening allegiance at an institutional level. In the post-armistice period, relations with tribes were not limited to reward and protection policies, but were also directly linked to the management of security and judicial processes. In a telegram sent by Nusret Bey, the Governor of Urfa, in early 1918, concrete measures were requested to prevent tribal attacks in Harran and its surroundings, such as establishing police stations, strengthening the gendarmerie battalion, and making salary adjustments. Similarly, Mustafa Nadir Bey, Deputy Governor of Diyarbakır, stated that extraordinary security measures were needed due to the fall of Aleppo and the presence of tribes whose activities within the province's borders were suspicious. These correspondences show that the state prioritised security and public order in its relations with tribes. Another noteworthy aspect of this period is the postponement of judicial proceedings concerning tribes. British attempts to draw large tribes in the southeastern provinces to their side forced the Ottoman Empire to establish a more flexible relationship with tribal leaders. The postponement of investigations into the leaders of the Milli and Karakeçili tribes was a measure aimed directly at countering British influence and preserving the loyalty of the tribes.

Decisions of this kind taken by the Council of Ministers demonstrate that judicial processes have become politicised and that the application of the law is often dependent on maintaining political stability. As seen in the examples of Beşiri, Silvan and Savur, in order to prevent the escalation of conflicts between tribes, prosecutions were postponed without even examining the nature of the crimes, and the state's priority was to maintain social peace rather than the administration of justice.

The involvement of tribes in judicial matters was one of the most complex issues in Ottoman politics during the period of the Armistice of Mudros. Blood feuds, disputes over land and pastures, robbery and looting were common occurrences among tribes, requiring constant intervention by the Ottoman State. Incidents such as the camel theft in Harran, the attempted looting in Savur, the gendarmerie clash on the Urfa-Suruç line, and the killing of a soldier in Nusaybin reveal the state's efforts to both protect its authority and balance the influence of the tribes. The direct involvement of tribal leaders in judicial cases shows that loyalty and allegiance, as well as the potential for crime and violence, were decisive factors in the state's relations with the tribes.

Consequently, the Ottoman Empire's relations with tribes in the period following the Armistice of Mudros were shaped by multidimensional policies such as rewards, protection, security measures and the postponement of judicial processes. The state sought to maintain the loyalty of the tribes while simultaneously aiming to keep their influence under control. Throughout this process, the triangle of justice, public order and loyalty was under constant tension. The Ottoman Empire, with its utilitarian and self-serving approach to governance, used the tribes as a tool both to maintain internal order and to prevent external intervention.

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği asayişsizlik, sosyal, ekonomik, askeri ve siyasi sıkıntılar 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile had safhaya çıkmıştır (Balkaya, 2008, s. 20). Mütareke hükümleri gereğince ordu terhis edilmiş, cephanenin büyük kısmı İtilaf Devletleri'ne teslim edilmek zorunda kalınmıştır (Bıyıklıoğlu, 1962, s. 33; Ural, 2008, s. 65). Sınır bölgelerinin korunması kolordulara; iç güvenlik meselesi ise Jandarmanın sorumluluğuna bırakılmıştır. İngiliz müdahaleleri neticesinde hem Jandarma teşkilatının, hem de ordunun hareket alanı kısıtlanmıştır (Güven, 2020, s. 2689). Bu gelişmeler Osmanlı Devleti'ni dış tehditler karşısında savunmasız bırakmış ve aynı zamanda iç güvenliği sağlayacak askeri gücü de zayıflatmıştır (Balkaya, 2008, s. 25). Bu duruma merkezden taşraya uzanan idari alandaki yetersizlikler de eklenince kamu düzeni bozulmuş ve asayiş meselesi ortaya çıkmıştır (Efe, 2016, s. 230; Yetim, 2023, s. 109). Hükûmet, iç ayaklanmaların başlamasıyla asayiş yeniden sağlamak amacıyla Anadolu ve Rumeli'ye nasihat heyetleri göndermiştir. Heyetler Anadolu'nun çeşitli yerlerini dolaşarak halkı ziyaret edip sükûnete davet etmiştir (Balkaya, 2008, s. 22). Alınan bütün önlemlere rağmen Mütareke Dönemi, Anadolu'nun farklı bölgelerinde kargaşa ve istikrarsızlığın hüküm sürdüğü bir süreç hâline gelmiştir (Dikici, 2007, s. 340). Bu süreçten faydalanan aşiretler bulundukları bölgelerde geçmişten gelen alışkanlıklarının da etkisiyle asayiş ortadan kaldırmaya yönelik faaliyetlere girişmişlerdir (Sonat, 2019, s. 496-497). Mütareke Dönemi'nin en önemli olaylarının başında güçlü aşiretlerin küçük aşiretler üzerinde baskı kurmaya çalışması, aşiretler arasında yaşanan çatışmalar ve eşkıyalık olayları gelmekteydi. Bölgede bu olayları önleyebilecek yeterli sayıda polis ve jandarma kuvveti bulunmamaktaydı (Özdağ, 2021, s. 3301). Üstelik 1919 yılında mütareke gereğince ordu teşkilatında yeni düzenlemelere gidilmiş, 6. Ordu lağvedilerek daha az sayıda birlikten oluşan 13. Kolorduya dönüştürülmüştür. Zira 13. Kolordu bölgedeki asayiş sağlayabilecek yeterli askeri güce sahip değildi. Bu durum askeri bakımdan ciddi sıkıntılara yol açmış ve devlet otoritesinin tartışılır hale gelmesine neden olmuştur (Ural, 2004, s. 534-536, 545; Özdağ, 2021, s. 3303; Tosun, 2018, s. 174).

Mondros Mütarekesi'nin 7. Maddesi, özellikle Doğu vilayetleri açısından ciddi bir tehdit unsuru teşkil etmekteydi. Zira bu madde, İtilâf Devletleri'ne güvenliklerini tehlikeye düşüren herhangi bir durumda ilgili bölgeyi işgal etme yetkisi tanımaktaydı (Türkmen, 2001, s. 27). İngiltere ve Fransa'nın bölgede bir Ermeni ve Kürt devleti kurma yönündeki planları çerçevesinde bazı aşiretleri tahrik ve teşvik etmeleri, meselenin ciddiyetini artırmıştır (Köse, 2020, s. 1262). Bu durum, Osmanlı hükûmeti açısından vilayetlerin güvenliği sorununu ön plana çıkarmış, doğu ve güneydoğu vilayetlerinde alınacak tedbirlerin hayati derecede önem kazanmasına yol açmıştır. Aşiretlerin devlete bağlılıklarını bildirmelerine rağmen aralarındaki rekabet ve bazı aşiretlerin İtilaf Devletleriyle iş birliği yapma ihtimali hükûmet için sürekli bir endişe kaynağı olmuştur. Bu bakımdan Urfa Mutasarrıflığı ve Diyarbakır vilayetiyle yapılan

yazışmaların en önemli gündem maddesini aşiretlerden kaynaklı sorunlara çözüm bulma fikri oluşturmuştur.

1. Hükûmetin Aşiretlere Yönelik Tedbirleri

Osmanlı Devleti'nin uzun yıllar boyunca sürdürdüğü idari ve siyasi düzenin en dikkat çekici unsurlarından biri, aşiretlerle kurduğu ilişkilerin niteliğidir. Özellikle Cezire bölgesinde, Habur Nehri Vadisi'nden Dicle ve Fırat arasında uzanan geniş coğrafyada Cenbur (Hebbur), Cerabin, Pekare (Pegare) ve Cubur gibi aşiretler Osmanlı idaresiyle doğrudan temas hâlinde bulunmuş ve hükûmete bağlı kalmışlardır. Bunun yanı sıra, Dicle ve Fırat arasındaki diğer aşiretler de önemli günlerde bu aşiretlerle fikir birliği içerisinde hareket etmişlerdir. Osmanlı himayesinde yaşamış olan aşiretlerin başka kavim veya devletlerle ittifak kurmalarının doğuracağı düşmanlıklar ve geleceği karanlığa mahkûm edecek sonuçlar, Osmanlı'nın aşiret siyasetinde dış bağlantılara karşı duyulan hassasiyetin en önemli göstergesidir (DH-EUM-AYŞ-00065-00036-001; Orhankazi, 2025, s. 2869). Örneğin; Irak'ta bölgelerinin önemli ve güçlü aşiretlerinden biri olan Şammar Aşireti, hatırı sayılır silahlı güce sahip olması hasebiyle bölgede etkili bir siyasi güç konumundaydı. Bu bakımdan İngilizlerin bu tür aşiretleri kendi tarafına çekmek için harcadıkları çaba karşısında aşiretlerin bağlarının zayıflamaması Osmanlı Devleti için son derece önemli olmuştur. Ayrıca bölgedeki yerel liderlerin duruşu da hükûmet-aşiret ilişkilerini doğrudan etkilemiştir (DH-EUM-AYŞ- 00065-00036-002-003). Bu doğrultuda 1918 başlarında Zor'da bulunan tüm şehirli ve aşiret mensuplarının, hükûmetin emir ve bildirimlerine itaat ve uyum göstererek sadakat duygularını ortaya koymalarından dolayı Zor Mutasarrıflığı'ndan gelen telgraf üzerine aşiret reislerinin Üçüncü ve Dördüncü Osmanlı nişanları ile ödüllendirilmeleri uygun görülmüştür (DH-EUM-AYŞ. 00065-00036-002-003; DH.KMS.00046-2-00026-002; DH.KMS.00046-2-00026-004). Buna göre; Üçüncü dereceden Nişan-ı Zîşan ile ödüllendirilecek şehirli ve aşiret reisleri; Aneze şehirli şeyhlerinden Mahcem Bey bin Türki Elmuhid, Şammar şehirli şeyhlerinden Meşal Bey bin Fars Elcerba, Delim aşireti şeyhlerinden Harden Bey bin Abdülhamid, Cubur Aşireti şeyhlerinden Maslat Paşa bin Muhammed Emin, Akidat Aşireti şeyhlerinden Abdülkerim Paşa bin Ali El-Cerir, Akidat Aşireti şeyhlerinden Taban Bey bin Şeyh Dahkal.

Dördüncü dereceden Osmanlı nişanı verilen aşiret reisleri şunlardı; Aneze şehirli reislerinden: Berces bin Hedayb, Mezved bin Keis, Beşir bin Mürşid, Akidat Aşireti reislerinden Halef El-Ömer, Süleyman Abdurrahim, Abdulhamid Eldendel, Şammar şehirli şeyhlerinden Abdülkerim bin Muhammed Eş-suyuh, Cebur Aşireti şeyhlerinden Ali El-Sultan, Delim Aşireti şeyhlerinden Naif El-Ali, Osman bin Ali, Arif bin selam, El-Busaray (Sürrai) Aşireti şeyhlerinden Hammad Eşleş, Abdülhıdır, Ahmed Salih, El-Buhâbur Aşireti şeyhlerinden Hazzam El-Asaf Musa Salih, Bakara Aşireti şeyhlerinden Zahir El-Molla Abd, Casım El-Hüseyn, Gannem Muhammed İyd, Asker El-Mahmud, Beşir Ez-Ziyab, Bedir El-Abdullah, Esad El-Beşir, Elbu Şaban Aşireti şeyhlerinden Şeyh Sevan El-Fehl, Abdüssefire, Hammud El-Akle, Feyyaz El-Mansur (DH.KMS. 00046-2-00026-003,5,6,7,9,10,11,12,13).

Osmanlı Devleti tarafından aşiret liderlerine verilen nişanlar, idari düzenin güçlendirilmesi ve asayişin sağlanması amacına hizmet etmekteydi. Bu uygulamayla aşiret liderlerinin devlete bağlılıklarının pekiştirilmesi hedeflenirken, diğer yandan aşiretlerin kontrol altında tutulması için tedbirlerin alınmasına devam edilmiştir. Bu bağlamda 27 Ocak 1918'de Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta Suriye ve Güney Arabistan Umumî Kumandanlığı ile bağlantılı olan Urfa sancağının asayiş açısından, jandarma taburunun yeterli sayıya ulaştırılması için ne gibi izin ve kolaylıkların sağlanabileceğini ve taburun ne gibi eksiklerinin ve ihtiyaçlarının olduğunu söz konusu kumandanlıktan sormuştur. Bu çerçevede, sancağın en verimli ve tarıma elverişli bölgesi olan Harran kazası ve çevresinde, Şammar ve Aneze aşiretlerinin saldırılarını önlemek amacıyla, Telsemen köyünden Caber köyüne kadar 10 karakol kurulması, bir subay komutasında 50 kişilik bir süvari müfrezesinin Aster süvari bölüğüne tahsisi, Siverek ve diğer kaza ve nahiyelerdeki cinayet vakalarının faillerinin takibi için 50 piyadenin merkez bölüğüne eklenmesi, ayrıca jandarma taburundaki

durumu netleşmiş 10 erin başka yerlere veya nahiyelere nakli ve jandarma erlerine Halep ve Şam vilayetlerinde olduğu gibi sınıf maaşlarının madeni para olarak ödenmesi hususları cevap olarak bildirilmiştir (DH.KMS. 00046-1-00044-002). Böylece, Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey'e verilen cevapta, sancağın güvenlik ve asayişinin sağlanması hususunda somut tedbirler ortaya konulmuş, Harran ve çevresinde aşiret saldırılarının önlenmesi, cinayet vakalarının takibi ve jandarma taburunun ihtiyaçlarının karşılanması için ayrıntılı düzenlemeler dile getirilmiştir.

Diyarbakır Vali Vekili Mustafa Nadir Bey tarafından Dahiliye Nezareti'ne 26 Ekim 1918'de gönderilen telgrafta Halep'in düşmesi, Mardin ve Siverek sancaklarında eğilim ve faaliyetleri şüpheli olan bazı aşiretlerin vilayet sınırları içinde bulunması nedeniyle olağanüstü güvenlik önlemlerine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Bu nedenle, vilayette bulunan jandarma alayının eksik olan neferinin firari ve celp edilenlerle hızla tamamlanarak gerekli mevkilere sevk edilmesi için 6. Ordu Kumandanlığından talep edilmiştir. Ayrıca, jandarma alayının eksik olan subay kadrosunun üsteğmen, yüzbaşı ve binbaşı rütbelerinde merkez vilayetin eşraf ve ileri gelenlerinden bazı kişilerin görevlendirilmesiyle tamamlanması zorunlu görülmüştür (DH.KMS. 00049-1-00012-002). Diyarbakır Vali vekili tarafından ilerleyen günlerde asayişin temini noktasında jandarma kadrosunun tamamlanmasına yönelik yeni düzenlemeler önerilirken bu bağlamda 1919 yılında Diyarbakır'a gönderilen telgrafta devlet tarafından alınan tedbirlerin teyit ve güçlendirilmesi için olayların düzenli olarak rapor edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca vilayet yönetimi tarafından aşiretlerin mizacına uygun siyasi önlemlerin alınmasında en küçük bir ihmal gösterilmemesi, aşiretlerin hükûmete karşı sergiledikleri sadakat ve vatansever bağlılıklarının korunması, toplumsal sükûnetin muhafazası ve İngilizlerin müdahalesini gerektirecek olayların ortaya çıkmamasına özen gösterilmesi önemle tavsiye edilmiştir (DH. ŞFR. 00099-00021-001). Bu itibarla Urfa sancağı ve Diyarbakır vilayetine gönderilen Şubat 1919 tarihli şifrede söz konusu sancak ve vilayetin Halep, Musul ve Zor ile sınırdaş olduğundan buralarda takip edilecek bir aşiret reisinin firar ederek İngilizlere sığınmasının siyasi bir meseleye yol açacağına dikkat çekilerek adı cinayete karışmış aşiret reislerinin durumu netleşinceye kadar takibattan vazgeçilmesinin uygun olacağı ifade edilmiştir (DH. ŞFR. 00096-000324-001; DH. ŞFR. 00096-000323-001). Ayrıca bölgenin hassasiyet ve öneminden dolayı kanunların aşiretler arasında tam anlamıyla uygulanamayacağı tecrübeyle anlaşıldığından aşiretleri sert tedbirlerle korkutmak yerine, iyi bir idare ile onların hükûmete bağlılıklarının korunması ve gerektiğinde milli ve birleşik bir kuvvet olarak hem manevi hem de maddi yönden devletin amaçlarına hizmet etmelerinin sağlanması daha uygun görülmüştür. Ek olarak aşiretler arasında meydana gelebilecek önemli anlaşmazlıkların aşiret usul ve örneklerine göre çözülmesi ve neticenin bildirilmesi rica edilmiştir (DH. ŞFR. 00096-000324-001; DH. ŞFR. 00096-000323-001).

2. Adli Süreçlerin Ertelenmesi

İngilizler mütarekeyi takiben adım adım güneydoğudaki sancaklara yerleşirken, bölgenin büyük aşiretlerini yanlarına çekmeye yönelik bir politika izlemeye başlamıştır (Ercivan, 2023, s. 82). Viranşehir-Siverek yöresinde güçlü konumda bulunan Milli Aşireti bu politikanın merkezinde yer alıyordu (Bozan, 2019, s. 248). İngilizler, Milli Aşireti'yle ilgili planlarını uygulamak için önce Diyarbakır Milletvekilleri Zülfî ve Feyzi Beyler hakkında çeşitli iddialar ortaya atmıştır. İngilizler, onları tehcir ve öldürme olaylarından sorumlu tuttukları gibi ayrıca Milli Aşireti'ni kendi aleyhlerine kışkırttıkları gerekçesiyle derhal tutuklanmalarını istemiştir. Bu talep üzerine Feyzi Bey tutuklanarak Divan-ı Harbe sevk edilmiş, Zülfî Bey ise siyasi sebeplerle tutuklanmıştır¹. Tutuklamaların ardından Milli Aşireti reisi İbrahim Paşazade

¹ Zülfî Beyin tahliyesini ilişkin müracaatı Dahiliye Nezareti tarafından 19 Ocak 1919'da Meclis-i Vükelaya intikal ettirildi. Meclis-i Vükelada 22 Ocak 1919'da yapılan görüşmede siyasi sebeplerden ötürü tahliyesinin caiz olmadığı, hakkındaki iddialar hakkında İngiltere Yüksek komiserliğinden belge talep edilmesine karar verildi. Sadaret-i Umur-ı İdariye Kalemi'nden Dahiliye ve Hariciye Nezaretlerine 22 Kanuni sani 335 Tarihli Tahrirat; BEO 4552-341352-002-001; BEO, 4552-341352-001-001.

Mahmut ve Karakeçili Aşireti reisi Derbağzade Abdülkadir Beyler 6 ve 13 Şubat 1919 tarihlerinde Sadarete dilekçe vererek şahsi garezden dolayı hapsedildiklerini belirterek tahliyelerini talep ettiler. Dilekçe, gereği yapılmak üzere 19 Şubat'ta Dahiliye Nezareti'ne havale edilmiştir (BEO, 4556-341675-001-001). Dahiliye Nezareti 8 Mart'ta Adliye Nezareti'ni bilgilendirdiği tahriratta Urfa Mutasarrıflığının, Milli Aşireti reisinin asayişini bozacağı gerekçesiyle Urfa içine sokulmamasını ve geri gönderilmesini istediği belirtilmiştir. Bunun üzerine Milli ve Karakeçili aşiretlerinin ileri gelenleri tarafından, kırk kadar imza ile Viranşehir'den gönderilen telgrafta; iki aşiretin yaklaşık otuz bin çadır halkına sahip olduğu, ahalinin kontrol altına alınmasının ancak reislerinin başlarında bulunmalarıyla mümkün olacağı, reislerinin tutuklu olmasının ise aşiret ahalisinin gururunu kırdığı ifade ediliyordu. Diyarbakır Valiliği, aşiretlerin sahip oldukları ahaliyi tehdit aracı olarak kullanmalarını, tehditkâr bir tavır almalarını ve İngilizlerin bunlar hakkında gizlice bazı girişimlerde bulunmalarını oldukça muhtemel görmekteydi. Bu sebeple, Teğmen Ömer Efendi'nin öldürülmesi ve diğer saldırılar nedeniyle Viranşehir'de tutuklu bulunan Milli Aşireti Reisi Mahmut Bey ve Karakeçili Aşireti Reisi Abdülkadir Bey ile maiyetleri hakkında yürütülen soruşturmanın ertelenmesini talep etmiştir. Dahiliye Nezareti bu talebi uygun bularak işlemlerin ivedilikle sonuçlandırılmasını istemiştir.

Adliye Nezareti 11 Mart 1919'da Sadarete verdiği bilgide; Mahmut ve Abdülkadir Beylere ilişkin soruşturmanın Diyarbakır ve Elazığ'da devam ettiğini, soruşturma ve davanın ertelenmesi hakkında nezarete tebligat yapılmasının caiz olmadığını, bunun mahkemelerin bağımsızlığına müdahale sayılacağını; eğer siyaseten ertelenmesine gerek görülüyorsa, bunun Meclis-i Vükela kararıyla yapılmasının kanunlara daha uygun olacağını bildirmiştir (BEO, 4560-341990-003-001). Tehir meselesinde iki bakanlık anlaşılmayınca Meclis-i Vükela 11 Mart'ta Adliye Nezaretinin tezkeresini gündemine almıştır. Diyarbakır vilayetinin siyasi ve asayişe dair ileri sürdüğü şartları dikkate alarak Mahmut ve Abdülkadir Beyler ile adamları hakkında kanuni takibatın tehiri hususunda aldığı kararı 22 Mart'ta Adliye Nezaretine tebliğ etmiştir (BEO, 4560-341990-001-001). Hükûmetin attığı bu adımın Milli ve Karakeçili Aşiretleri'nin devlete sadakatlerine ve vilayetin asayişine büyük katkı sağlayacağı, İngilizlerin faaliyetlerine de set olacağı düşünülmekteydi.

Beşiri kazasının Receban, Sinkan, Alikan ve Malabini [?] aşiretlerine yönelik de adli tehir işlemleri yapılmıştır. Adı geçen aşiretler arasında gasp, cinayet, yangın ve yağma gibi meselelerden dolayı davalar yaşanmaktaydı. Aşiret mensupları arasında muhtemel bir çatışma yaşanmasını önlemek için Beşiri ve Silvan kaymakamları ile bazı askerî yetkililerden oluşan bir heyet kurulmuştur. Heyet hızla bölgeye giderek aşiret mensuplarını herhangi bir olaya fırsat vermeden dağıtmayı başarmıştır. Bununla birlikte bölgede yeterli kuvvet olmadığından aralarındaki anlaşmazlığın çözülmesi, düşmanlığın ortadan kaldırılması ve aşiret reisleri hakkında kanunların uygulanması mümkün olamamıştır. Diyarbakır Vilayeti, aşiretlerin işledikleri suçların niteliği dahi incelenemediği için mevcut şartlarda suçlara karışanlar hakkında adli takibatın şimdilik ertelenmesini talep etmiştir. Dahiliye Nezareti asayişin korunması ve birbirlerine karşı sürekli tehditkâr bir durumda bulunan aşiretler arasında sağlanan sükûnetin devamı için vilayetin talebini uygun görmüştür. Dahiliye Nezareti söz konusu gelişmeleri 8 Aralık 1919'da Sadarete bildirerek bu hususta nihai kararın verilmesini talep etmiştir (BEO, 4611-345814-003-001). Gerek aşiretler arasında gerekse hükûmet ile aşiretler arasındaki ilişkileri düzene koymak üzere Meclisi Vükela, 19 Ocak 1920'de aşiret reisleri hakkında yürütülen adli takibatların ertelenmesini uygun görerek Adliye Nezareti'ne gerekli bildirimini yapmıştır (BEO, 4611-345814-001-001; BEO, 4611-345814-002-001; MV.00218-00027-001). Söz konusu tezkere Adliye Nezareti tarafından 25 Ocak 1920'de uygulamaya sokulmuştur (BEO, 4611-345814-005-001).

Milli Aşireti'yle ilgili gündeme gelen bir başka adli tecil önerisi, Aşiret Reisi Mahmut Bey'in girişimiyle ortaya çıkmıştır. Milli Aşireti Reisi Mahmut Bey, devlete ve saltanata olan sadakat ve bağlılıklarını dile getirerek, Mardin sancağına bağlı Savur Kazası aşiretlerinden

tutuklu bulunan Hacı Ebuzer ve arkadaşları hakkında yürütülen adli soruşturmanın ertelenmesi için doğrudan Sadaret'e başvurmuştur. Mahmut Bey, telgrafında Savur kazası Ömerkan Aşireti'ne mensup 150 hanenin, haklarında yürütülen soruşturma nedeniyle köylerini ve arazilerini terk ederek sağa sola dağılmış durumda olduklarını belirterek, bu kişiler hakkındaki adli takibatın da ertelenmesini talep etmiştir.

Mahmut Bey'in başvurusu karşısında Dahiliye Nezareti, Hacı Ebuzer ve arkadaşlarına isnat edilen suçun ne olduğu ve haklarında yürütülen yasal soruşturmanın ertelenmesine gerek olup olmadığını Diyarbakır vilayetinden sormuştur. Alınan cevapta, Ebuzer ve arkadaşlarının cinayetle suçlandıkları anlaşılmıştır. Bununla birlikte Siverek bölgesinde buna benzer olaylarda 30-40 kişinin zanlı gösterildiği, bunlardan bazılarının masum olmasının muhtemel olduğuna dikkat çekilerek tamamı aşirete mensup 15 kişinin tutuklu bulunmasının ve haklarındaki soruşturmanın tehir edilmemesinin uygun olmayacağı Siverek Mutasarrıflığı tarafından bildirilmiştir. Böylece, Ebuzer ve arkadaşlarının yanı sıra birçok tutuklunun serbest bırakılması için önemli bir adım atılmıştır (BEO, 4618-346348-005-001).

Adliye Nezareti, 31 Ocak 1920'de Sadaret'e gönderdiği yazıda; aşiret reisleri ve mensupları ya da çeteler tarafından işlenen cinayetlerin hükûmet kuvvetleriyle bastırılıp takip edilmesine imkân bulunmadığını ve bu nedenle soruşturmanın ertelenmesinin idari bir zorunluluk hâline geldiğini belirterek bu durumlarda kararın Meclis-i Vükelâ tarafından alınabileceğini bildirmiştir. Nitekim Ebuzer ve arkadaşları hakkında vilayetçe dile getirilen görüş ve şartlar dikkate alınarak soruşturmanın ertelenmesi uygun görülmekteydi. Adliye Nezareti, Mahmut Bey'in Ömerkan Aşireti mensuplarına ilişkin talebini de değerlendirerek, devletin ve bölgenin siyasi ve asayiş durumu ile halkın köylerinden uzakta başıboş hâlde dolaşmalarını uygun bulmayarak, haklarındaki soruşturmanın ertelenmesi yönünde görüş bildirmiştir (BEO, 4618-346348-002-001). Nitekim Dahiliye ve Adliye Nezaretlerinin talep ve görüşlerini dikkate alan Meclisi Vükela 26 Şubat 1920'de Ebuzer ve arkadaşı ile Ömerkan Aşireti mensupları hakkındaki adli takibatın ertelenmesini uygun bularak nezaretlere gerekli talimatta bulunmuştur (BEO, 4618-346348-001-001; MV.00218-00074-001).

Bir başka adli tehir meselesi, Milli Aşireti Reisi Mahmut Bey'in, 25 Eylül 1919 tarihinde Viranşehir'den Sadaret'e gönderdiği mektupta, kardeşi İbrahim Bey ile eşinin haklarında yürütülen adli soruşturmanın ertelenmesini talep etmesiyle gündeme gelmiştir (BEO, 4618-346348-004; BEO, 4618-346348-005). İbrahim Bey ve eşi hakkındaki soruşturmanın ertelenmesi, Meclis-i Vükela kararıyla 24 Mart 1919'da yapılarak Adliye Nezareti tarafından ilgili makamlara bildirilmiştir. Ancak Diyarbakır İstinaf Mahkemesi Savcılığı'ndan gönderilen yazıda, İbrahim Bey'in oğullarının Küçük Ömerzade Rüştü Bey'in kayınpederi Halil Bey'i hapsedip darp ve işkence ederek öldürdükleri ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine Diyarbakır vilayetinden soruşturma açılması ve bu konudaki görüşün bildirilmesi istenmiştir. Alınan cevapta; mevcut durum ve bölgenin önemi nedeniyle soruşturmanın ertelenmesinin zorunlu olduğu belirtilmiştir. Bu çerçevede, soruşturmanın yürütülmesine imkân bulunup bulunmadığı, hükûmetin başvuracağı soruşturma tedbirlerinin sonuç verip vermeyeceği ve adli takibatın uygulanmasının belirli bir süreyle sınırlı olup olmadığı Diyarbakır İstinaf Mahkemesi Savcılığı'na sorulmuştur. Buna karşılık vilayetin mevcut şartlarının soruşturma yürütmeye elverişli olmadığı, uygulanacak tedbir ve işlemlerin sonuç vermeyeceği belirtilerek, öncesi ve sonrası suçlar hakkında adli soruşturmanın uygun süreyle ertelenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Adliye Nezareti ise 14 Nisan 1920'de Sadarete gönderdiği yazıda, konunun Meclis-i Vükela tarafından değerlendirilmesini istemiştir (BEO, 4632-347398-002). Meclis-i Vükela, 12 Mayıs 1920'de Milli Aşireti reisinin çocukları hakkında yürütülen yasal soruşturmanın ertelenmesini uygun görerek kararın Diyarbakır vilayetine bildirilmesi yönünde hükme varmıştır. Ayrıca, İbrahim Bey ve eşiyle ilgili 24 Mart 1919 tarihli kararın hâlen geçerli olduğunu da belirtmiştir (BEO, 4632-347398-001).

Takibatın ertelenmesi kapsamında Milli ve Karageçili aşiret reisleri Mahmud ve Abdülkadir Beyler hakkında yürütülen adli işlemlerin geçici olarak durdurulması meselesi

gündeme gelmiştir. Bu meseleyle ilgili gerekçeleri içeren yazı 22 Mart 1919'da Meclis-i Vükela' da ele alınmıştır. Yazıda belirtildiği üzere, Millî Aşireti reisi Mahmud Bey'in Urfa'ya girmesi durumunda asayiş bozabilecek olaylara yol açabileceği anlaşılmıştır. Mahmud ve Abdülkadir Beyler her ne kadar tutuklanmış olsalar da bu durumun aşiret mensupları üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceği ve mevcut olağanüstü koşullarda daha büyük sorunlara yol açabileceği değerlendirilmiştir. Bu sebeple, Diyarbakır vilayetinin görüşü doğrultusunda, adı geçen kişiler hakkında yürütülen adli takibatın ertelenmesi uygun görülerek Adliye Nezareti ve Dahiliye Nezareti'ne bilgi verilmesi kararlaştırılmıştır (MV.00214-00106-001). Yine Millî Aşireti reisi Mahmud Bey'in oğullarının Halil Bey'i döverek işkenceyle öldürdüğü yönünde Ömerzade Rüştü Bey şikâyetinde bulunmuştur. Bu olay üzerine, mevcut koşulların adli takibat için uygun olmadığı Diyarbakır Vilayeti İstinaf Savcılığı'ndan bildirilmiştir. Adliye Nezareti'nden gelen 14 Nisan 1919 tarihli yazı üzerine Meclis-i Vükela 12 Mayıs 1919 tarihli kararına göre olayın mevcut durumu göz önüne alınarak, gerekli işlemlerin yapılması için Adliye Nezareti'ne cevap verilmesi istenmiştir (MV.00219-00033-001).

3. Aşiretlerin Karışıklıkları Adlı Olaylar

Mütareke Dönemi'nde toplumsal yapının önemli unsurlarından biri olan aşiretler, yalnızca siyasi ve idari bağlamda değil, aynı zamanda adli olaylar bakımından devletin gündeminde yer almıştır. Yerleşik oldukları bölgelerde nüfuzlarını korumak isteyen aşiretler arasında rekabetler, kan davaları, toprak ve otlak anlaşmazlıkları sebebiyle sıkça çatışmalar yaşanmaktaydı. Hükûmet ve kolluk kuvvetleri bu tür olaylara müdahale ederken aşiretlerin adli vakalara karışması asayiş ve güvenlik açısından sıkıntılı bir sürecin yaşanmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda 13 Ocak 1919 tarihinde Diyarbakır'dan Dahiliye Nezareti'ne gönderilen telgrafta Millî Aşireti'nin askerlik yoklaması sırasında taşkınlık ve saldırılarda bulunduğu belirtilmiştir. Bu durum üzerine sıkı bir takip yapılmış, aşiretin el koyduğu hayvanlar geri alınarak sahiplerine iade edilmiştir. Ayrıca, Viranşehir kazasında Mahmud Bey'in, Mülazım Ömer Efendi'nin öldürülmesi olayına karıştığı adli tahkikatla ortaya çıkması hasebiyle tutuklandığı bildirilmiştir. Ancak kazanın hapishanesinde kalması sakıncalı görüldüğünden Siverek hapishanesine nakledilmesi için gerekli süreç başlatılmıştır. Bunun yanı sıra aşiretin istenmeyen olaylara meydan vermemesi için Viranşehir'e bir nizamiye süvari müfrezesi gönderilmesi ordu kumandanlığından talep edilmiştir. Ancak memur ve jandarma hakkında talepler kabul edilmediği için vilayet müşkül durumda kalmıştır (DH. ŞFR. 00576-00002-001-001,2,3).

Viranşehir'den gönderilen 10 Şubat 1919 tarihli dilekçede, Millî Aşireti mensuplarından Seyedanlı Hüseyin Ahv ve Azmi Salim, yaklaşık dört ay önce Urfa'ya bağlı Harran kazasında meydana gelen bir gasp olayını bildirmiştir. Cümeyle Aşireti'nden Hüseyin bin Talha ile Seyale Aşireti'nden Mustafa bin Salih, Alaaddin ve Bedir bin Hüseyin, Abdullah bin Vahid ve 66 kişilik grupları, 73 baş deveyi gasp ederken ayrıca 3 atı da telef etmişlerdir. Olay üzerine hükûmete başvurulmuş ve Harran Kaymakamlığı aracılığıyla 17 deve geri alınırken geri kalan develerin hâlâ gaspçıların elinde bulunduğu belirtilmiştir. Bu nedenle gasp edilen develerin tamamının alınması ve sorumlular hakkında gerekli emirlerin verilmesi talep edilmiştir (DH-EUM-00049-00019-006; DH-EUM-00049-00019-003; DH-EUM-00049-00019-002).

Diyarbakır Vali Vekili'nin 13 Mart 1919'da Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta Mardin'in yaklaşık 15 kilometre uzağında bulunan Birleşmil köyüne Ömer Aşireti'nden yaklaşık 100 kişilik silahlı grubun yağma amacıyla saldırı düzenlediği haber verilmiştir. Olay tesadüfen bölgeden geçmekte olan bir askerî müfreze tarafından engellenmiştir. Yapılan uyarı ve nasihat üzerine aşiret grubu geri dönmüş ve böylece herhangi bir çatışma yaşanmadan olay sona ermiştir. Bu hadisenin çatışmaya dönüşmeden önlenmiş olması bölgede devlet otoritesinin gücünü koruması bakımından dikkat çekicidir (DH-EUM-AYŞ- 00001-00022-001).

Urfa ile Suruç kazası arasında bulunan Ber Dersin mevkiinde yeni bir olay meydana gelmiştir. Urfa Mutasarrıflığı'nın 11 Mayıs 1919'da gönderdiği telgrafa göre bazı aşiret

mensupları gasp amacıyla oradan geçmekte olan yolculara saldırmıştır. Rehin alınan yolcuları kurtarmak üzere bölgeye gönderilen jandarmalar ile aşiret mensupları arasında yaşanan çatışmada erlerden biri aldığı yara nedeniyle hayatını kaybetmiş, bir diğer er ise yaralanmıştır. Olayla ilgili gelen raporlarda ilgili kişilerin cezalandırıldığı bildirilmektedir (DH-EUM-AYŞ-00007-00113-001).

Diyarbakır vilayeti başka bir olayı 24 Mayıs 1919'da Dahiliye Nezareti'ne aktarmıştır. Telgrafa göre Mülazım Haydar Efendi'nin komutasında bir onbaşı ve on iki erden oluşan küçük birlik, 8 Mayıs 1919'da Nusaybin'den Cizre'ye sevk edilen posta kafilesine refakat ederken Bakervan mevkiinde Domatan Aşireti'nden Mehmed ile Yezidi Hedgü (veya Hezgü) liderliğinde yaklaşık otuz kişilik grubun saldırısına uğramıştır. Yaklaşık yarım saat süren çatışmanın sonunda eşkıya grubu geri püskürtülmüş ve posta kafilesi sağ salım Cizre'ye ulaşmıştır. Çatışmada birlikte yalnızca bir erin hayvanı yaralanmış, bunun dışında ciddi bir kayıp yaşanmamıştır (DH-EUM-AYŞ- 00009-00046-001).

9 Ağustos 1919'da Nusaybin kasabası köprüsü civarında yaşanan olay Diyarbakır Vali Vekili Faik Ali Bey tarafından 17 Ağustos 1919 tarihinde Dahiliye Nezaretine bildirmiştir. Nusaybin'deki bir değirmende bulunan Şammar Aşiretine bağlı bazı kişiler, oradan geçmekte olan 7. Bölük askerlerinden birinin (Ankaralı Ali'nin) silahını almak amacıyla tartışma çıkararak çatışmaya neden olmuşlardır. Olay sonucunda adı geçen Ali hayatını kaybetmiştir. Şammar Aşireti'nden Ali Ramazan ise yaralanmıştır. Silah sesi üzerine olay yerine hızla intikal eden jandarma birlikleri tarafından, yaralı ile 5 kişi yakalanmış ve ayrıca üç tüfek ve otuz yük buğdaya el konulmuştur (DH-EUM-AYŞ- 00014-00086-001). Diyarbakır Valiliği 22 Ekim 1919 tarihli yazısında hakkında yakalama kararı bulunan ve "adam öldürme" suçundan aranan Mardin'in Taşlı Aşireti'nden Hüseyin Fatih adlı şahsın yakalanarak adli makamlara teslim edildiğini Dahiliye Nezareti'ne bildirmiştir (DH-EUM-AYŞ- 00024-00096-001).

4. Değerlendirme ve Sonuç

Mondros Mütarekesi sonrasında Osmanlı Devleti'nin karşı karşıya kaldığı en temel sorun, askerî gücün ortadan kalkmasıyla hem dış müdahalelere açık hâle gelmesi hem de iç güvenliği sağlama kapasitesini yitirmesidir. Bu boşluk, aşiretlerin, çetelerin ve asker kaçaklarının faaliyetlerini artırarak asayiş bozmasına zemin hazırlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin mütareke döneminde Urfa sancağı ve Diyarbakır'da aldığı tedbirler, aşiretlerle kurulan ilişkilerin yalnızca idari değil, aynı zamanda siyasi ve güvenlik açısından hayati bir değer taşıdığını göstermektedir. Zor Mutasarrıflığının talebi üzerine aşiret liderlerine verilen nişanlar, sadakat bağlarını güçlendirmek ve devlet otoritesini pekiştirmek için kullanılmıştır.

Alınan tedbirlere rağmen aşiretlerin sık sık adli vakalara karışması, güvenlik ve asayiş politikalarının en kritik meselelerinden birini teşkil etmiştir. Kan davaları, toprak ve otlak anlaşmazlıkları, gasp ve yağma gibi olaylar sıkça yaşanmıştır. Harran'daki deve gaspı, Savur'daki yağma girişimi ve Beşiri'deki çatışmalar bu duruma örnek gösterilebilir.

Mütareke döneminde aşiret mensuplarına yönelik ilişkilerinde uyguladığı adli süreçlerin ertelenmesi politikası hem iç asayiş koruma hem de İngilizlerin nüfuzunu sınırlama çabasının merkezinde yer almıştır. Mahkemelerin bağımsızlığına müdahale sayılabilecek bu ertelemeler, Meclis-i Vükela kararlarıyla meşrulaştırılmış ve adli süreçler hukuki olmaktan ziyade siyasi ve idari bir araç hâline getirilmiştir.

Olaylar karşısında jandarma birlikleri veya küçük askerî kuvvetler devreye girerek çatışmaları bastırır da genel anlamda yetersiz kaldığı söylenebilir. Urfa-Suruç hattında jandarmaların şehit olması, Nusaybin'de bir askerın öldürülmesi gibi vakalar, devlet güçlerinin yetersiz kaldığını ve aşiretlerin bölgesel nüfuzlarını korumak için şiddete başvurduğunu ortaya koymaktadır.

Urfa ve Diyarbakır'dan gönderilen telgraflarda jandarma tabur ve alaylarının eksikliklerinin giderilmesi, yeni karakolların kurulması, süvari ve piyade birliklerinin artırılması gibi düzenlemeler, devletin asayişini sağlama çabasının askeri boyutunu göstermektedir. İngilizlerin Güneydoğu sancaklarında büyük aşiretleri yanlarına çekme girişimleri, hükûmeti aşiret liderleriyle daha uyumlu bir ilişki kurmaya zorlamıştır. Milli ve Karakeçili gibi güçlü aşiretlerin liderleri hakkında yürütülen soruşturmaların ertelenmesi, doğrudan İngiliz nüfuzunu kırmaya ve aşiretlerin sadakatini korumaya yönelik bir tedbirlerdi.

KAYNAKLAR

1. Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)

4552-341352-002-001; 4552-341352-001-001; 4556-341675-001-001; 4560-341990-003-001; 4560-341990-001-001; 4611-345814-003-001; 4611- 345814-001-001; 4611-345814-002-001; 4611-345814-005-001; 4618-346348-005-001; 4618-346348-002-001; 4618-346348-001-001; 4618-346348-004; 4618-346348-005; 4632-347398-002; 4632-347398-001.

Dahiliye Emniyet-i Umumiye Asayiş Kalem-i Evrakı (DH.EUM.AYŞ)

00065-00036-001; 00065-00036-002-003; 00024-00096-001; 00001-00022-001; 00007-00113-001; 00014-00086-001; 00009-00046-001.

Dahiliye Nezareti, Kalem-i Mahsus Müdüriyeti Belgeleri (DH.KMS)

00046-2-00026-002; 00046-2-00026-004; 00046-2-00026-003; 00046-2-00026-005; 00046-2-00026-006; 00046-2-00026-007; 00046-2-00026-009; 00046-2-00026-010; 00046-2-00026-011; 00046-2-00026-012; 00046-2-00026-013; 00046-1-00044-002; 00049-1-00012-002.

Dahiliye Nezareti, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Belgeleri (DH. EUM)

00049-00019-006; 00049-00019-003; 00049-00019-002.

Dahiliye Nezareti Şifre Kalem-i Belgeleri (DH. ŞFR.)

00099-00021-001; 00096-000324-001; 00096-000323-001; 00576-00002-001-001,2,3.

Meclis-i Vükelâ Mazbataları (MV)

00214-00106-001; 00219-00033-001; 00218-00027-001; 00218-00074-001.

2. Telif ve Tetkik Eserler

- Balkaya, İ. S. (2008). Mütareke dönemi asayişin üç boyutu. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.41, 17-34.
- Bıyıklıoğlu, T. (1962). *Türk İstiklal Harbi I, Mondros Mütarekesi ve tatbikatı*. Genelkurmay Basımevi.
- Bozan, O. (2019). Mütareke döneminde İngilizlerin Milli Aşiretine yönelik politikaları. *Ergün Öz Akçora Armağanı içinde*, Ed. Ahmet Aksın. Hiper Yayın, 245-260.
- Dikici, A. (2007). Millî Mücadele döneminde iç güvenlik ve Türk polisi. *ATAM Dergisi*, 23(67,68,69), 339-382.
- Efe, İ. (2016). Mütareke dönemi asayiş sorunları ve çare olarak düşünülen nasihat heyetleri. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 229-248.
- Ercivan, A. (2023). İngiliz istihbaratçısı Noel ve Güneydoğu Anadolu'daki faaliyetleri. *DTCF Dergisi*, 63(1), 80-103.
- Güven, O. (2020). Doğu Anadolu'da jandarma birliklerinin asayişini sağlama çabaları (1890-1915). *History Studies*, 12(5), 2673-2693.
- Orhankazi, S. (2025). Osmanlı Devleti'nde iskân ve Milli Aşireti iskânı meselesi. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 12(126), 2866-2875.
- Özdağ, S. (2021). Bitlis'te aşiretler ve Millî Mücadele döneminde yaşanan asayiş olayları. *Journal of History School*, 54, 3288-3322.
- Köse, R. (2020). Cumhuriyetin ilk 10 yılında doğu vilayetlerinde emniyet ve asayişini sağlama faaliyetleri. *History Studies*, 12(39), 1259-1292.
- Sonat, R. (2019). Mütareke devrinin bir başka yüzü: Doğu vilayetlerinde kamu düzeni sorunsalı üzerine bir inceleme. *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number:74, 495-504.
- Tosun, U. U. (2018). Mütareke döneminde asker firarilerinin iç güvenliğe etkileri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(57), 171-175.
- Türkmen, Z. (2001). *Mütareke döneminde ordunun durumu ve yeniden yapılanması (1918-1920)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ural, S. (2004). 6. Ordu'nun 13. Kolordu'ya dönüştürülmesi ve ortaya çıkan sorunlar. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 59, 523-555.

- Ural, S. (2008). *Mondros Mütarekesi ve Doğu vilayetleri*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Yetim, F. (2023). Millî Mücadele döneminde İngiliz işgali sürecinde Eskişehir’de asayiş sorunları. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.107, 105-124.

Çatışma beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ilişkilerimizin bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederiz.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Katkı Oranı Beyanı: Prof. Dr. Selçuk URAL %50 ve Dr. Öğr. Üyesi Nesrin HANGÜL %50’dir.

Conflict of interest statement: The author of this article declares that he/she has no financial relationship with any person or institution that may be a party to this study and therefore declares that there is no conflict of interest.

Support and acknowledgements: No support was received from any institution or organization for this study.

Contribution Statement: Prof. Dr. Selçuk URAL %50 ve Doç. Dr. Nesrin HANGÜL %50’dir.

